

УДК 81'42

C53

Снігур Л. А.

старший викладач кафедри прикладної лінгвістики, Навчально-науковий гуманітарний інститут Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова (Україна, Миколаїв), larisa_alex@ukr.net

МОВЛЕННЄВА МАНІПУЛЯЦІЯ ЯК СКЛАДОВА ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ

У статті розглянуто поняття мовленнєвої маніпуляції, мовленнєвого впливу, виокремлено два види маніпуляції щодо суб'єктів маніпулювання; визначено терміни, що використовують для опису маніпулятивного процесу; наведено типи стратегій здійснення мовленнєвої маніпуляції політичного дискурсу.

Ключові слова: мовленнєва маніпуляція, мовленнєвий вплив, стратегія, тактика мовленнєвої маніпуляції.

Питання мовленнєвої маніпуляції у отримує все більший розвиток у сучасній лінгвістиці. Існує багато підходів щодо дослідження мовленнєвого впливу, що пояснюється складністю та комплексним характером цього явища. Механізми маніпулятивного впливу активно вивчаються в межах політичного (Р. М. Блакар, Т. ван Дейк, О. С. Іссерс, І. В. Самаріна, В. Е. Чернявська, О. Й. Шейгал), медійного (Г. В. Данилова, О. В. Дмитрук, М. Р. Желтухіна, Л. М. Киричук, К. С. Серажим), рекламного (В. В. Зірка, О. Ю. Колтишева, Ю. К. Пирогова, О. О. Терпугова) дискурсу. Теорія мовленнєвого впливу, як наука ефективного спілкування, бере свій початок з античної риторики, яка вчила ораторів ефективним публічним виступам, формувала навички вести суперечки та отримувати перемогу у дискусії. Антична риторика спиралась на логічні правила роздумів та переконання. Поширення демократії, розвиток засобів масової комунікації, суспільно-економічний розвиток стали каталізаторами виникнення потреби у нових засобах переконання, з

використанням не тільки логіки аргументування, а й застосуванням психологічного та емоційного впливу на слухача, тобто цілеспрямованої дії на адресата яка б дозволяла отримувати вигоду, досягати бажаного результату.

Мета даної публікації – визначити основні складові мовленнєвого впливу/мовленнєвої маніпуляції (політичної маніпуляції) та зазначити основні стратегії мовленнєвого впливу.

Мовленнєва маніпуляція – це використання особливостей мови і принципів її вживання з метою прихованого впливу на адресата у напрямку, потрібному для адресанта [1, с. 703]. Виділяють два види маніпуляції щодо суб'єктів маніпулювання, а саме: міжособистісна маніпуляція, що визначається як використання різних засобів і технологій інформаційно-психологічного впливу на окремого реципієнта; колективна маніпуляція – пригнічення волі реципієнтів шляхом духовного впливу на них через програмування їхньої поведінки. Цей вплив, спрямований на психічні структури людини, здійснюється приховано й ставить своїм завданням зміну думок, спонукань і цілей людей у потрібному певній групі осіб напрямку [2]. У контексті політичного дискурсу об'єктом дослідження стає колективна маніпуляція, тобто мовленнєвий вплив на певну цільову аудиторію.

Мовленнєвий вплив у широкому значенні – це будь-яка мовленнєва комунікація, взята в аспекті її цільової обумовленості, це вербальне спілкування, описане з позиції одного з комунікантів, коли він розглядає себе як суб'єкт впливу, а свого співрозмовника – як об'єкт [3, с. 5].

Мовленнєвий вплив на свідомість може здійснюватись в двох формах – відкритій та прихованій. Основним видом відкритого впливу на суспільну свідомість є риторичне висловлювання, яке базується на логічних принципах побудови тексту висловлювання, вмінні аргументувати, вести дискусію, переконати слухачів. Одним із найефективніших видів прихованого мовленнєвого впливу є мовленнєва маніпуляція, яка відбувається для замаскованого (тобто неусвідомленого) навіювання у психіку реципієнта бажань, установок, цілей, що не відповідають тим, які наявні у адресата на момент спілкування [4, с. 99]. Мовленнєва маніпуляція виступає одним із

найбільш ефективних важелів тиску на комуніканта. Тобто вона завжди цілеспрямована.

Мовленнєве маніпулювання реалізується шляхом цілеспрямованого і свідомого застосування тих або інших особливостей використання мовленнєвих висловів [5, с. 378]. Людина реалізує мовленнєве маніпулювання, обираючи з можливих варіантів мовленнєвих описів певного становища розвитку справ саме ті способи вираження, які містять потрібні їй відтінки значення, що подають ситуацію у вигідній для неї позиції, призводять до бажаної реакції адресата.

Мовленнєве маніпулювання є однією з основних ознак сучасного політичного дискурсу. Політичною маніпуляцією називається специфічний тип впливу, який має на меті впровадження у свідомість під виглядом об'єктивної інформації прихованого, але бажаного для тих чи інших політичних груп змісту таким чином, щоб у адресата на основі даного змісту сформулась думка, максимально наближена до тієї, що вимагається [5, с. 221].

Маніпуляція як особлива комунікативно-мовленнєва стратегія, передбачає використання певного набору мовленнєвих тактик – чіткого мовленнєвого ходу у процесі здійснення мовленнєвої стратегії [6, с. 6]. Тактика співвідноситься з конкретним етапом у здійсненні стратегії і спрямована на реалізацію конкретної комунікативної задачі даного етапу.

Цілеспрямований набір стратегій, а також реалізуючи їх тактик і прийомів можна визначити як стратегічне планування мовлення. Комунікативні стратегії, як вважає О. С. Іссерс, можна поділити на дві загальні групи за характером і глобальністю мети – загальні і особисті. Загальні стратегії за функціями і характером їх змісту представлені двома типами: основні (найбільш значимі з точки зору ієрархії мотивів та цілей і пов'язані зі взаємодією на адресанта, його модель миру, систему цінностей, поведінку) і допоміжні (сприяють ефективній організації взаємодії у межах певного діалогу) – прагматичні, діалогові, риторичні типи стратегії.

Здійснюючи акт маніпуляції, адресант обирає певну стратегію і реалізує її за допомогою певних тактик: спотворення інформації, приховування

інформації, імпліцитна подача інформації, навмисний вибір способу і моменту подачі інформації тощо.

Маніпуляція у межах політичного дискурсу передбачає спеціальну подачу інформації, яка може бути реалізована кількома загальними стратегіями: перекручування інформації (від відкритої неправди до зсуву поняття в семантичному, значеннєвому полі), що дає змогу коригувати ступінь психологічного впливу, створювати власний образ реальності; приховування інформації; маніпулювання зі способом подачі матеріалу і часом подачі інформації; підпорогова подача інформації (урахування особливостей неусвідомлюваного сприйняття інформації); перевантаження адресата відомостями, відібраними за певним параметром [5, с. 49].

В сучасній лінгвістиці не існує єдиного підходу до визначення стратегій і тактик мовленнєвої маніпуляції, проте, на наш погляд, актуальним представляється поділ стратегій політичного дискурсу, який запропонувала О. Яшенкова. Вона виділяє такі основні стратегії політичного дискурсу: самопрезентації, агітаційна, формування емоційного контролю, інформаційно-інтерпретаційна, аргументативна, маніпулювання, дискредитації, нападу, самозахисту [7]. Використання даних стратегії надає можливість формування як позитивного, так і негативного іміджу учасників комунікації.

Отже, маніпуляція є способом впливу на реципієнтів завдяки програмуванню їх поведінки. Цей вплив націлений на психічні структури комунікантів, відбувається приховано і має на меті скоригувати думки, наміри, поведінку реципієнтів у бажаному для адресанта напрямку. Маніпуляція у комунікації утворює великий арсенал знань та вмінь із впливу на прийняття рішень іншими людьми для отримання необхідного результату, а також комплекс захисту від цієї небезпечної зброї. Ефективність маніпулятивного впливу обґрунтована використанням певних мовленнєвих стратегій і досягає бажаних результатів, коли вона виглядає непомітно, а маніпульований вірить, що дії, які відбуваються, неминучі.

Література

1. **Бессонов, Б. О.** Пропаганда и манипуляция / Б. О. Бессонов / под ред. Д. Я. Китайгородской. – Самара : БАХРАХ-М, 2001. – С. 703–726.
2. **Сорокіна, Л. Є.** Мовленнєва маніпуляція та інші види мовленнєвого впливу: термінологічне розмежування понять / Л. Є. Сорокіна // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія. – Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2014. – Вип. 8. – Т. 2. – С. 157–159.
3. **Тарасов, Е. Ф.** Речевое воздействие: Методология и теория / Е. Ф. Тарасов // Оптимизация речевого воздействия. – М. : Наука, 1990. – С. 5–18.
4. **Быкова, О. Н.** Языковое манипулирование / О. Н. Быкова // Теоретические и прикладные аспекты речевого общения. – Вып. 1 (8). – Красноярск–Ачинск, 1999. – С. 99–103.
5. **Vanderveken, D.** Success, Satisfaction and Truth in the Logic of Speech Acts and Formal Semantics / D. Vanderveken. – Oxford : University Press, 1999. – 540 p.
6. **Сковородников, А. П.** О необходимости разграничения понятий «риторический прием», «стилистическая фигура», «речевая тактика», «речевой жанр» в практике терминологической лексикографии // Риторика – Лингвистика : сб. статей. – Смоленск : СГПУ, 2004. – Вып. 5. – С. 5–11.
7. **Яшенкова, О. В.** Основи теорії мовної комунікації : Навчальний посібник / О. В. Яшенкова. – К. : Видавничий центр «Академія», 2010. – 312 с.

References

1. Bessonov B. O. Propahanda y manipulyatsiya [Propaganda and manipulation]. Samara, BAKhRAKh-M Publ., 2001, pp. 703-726.
2. Sorokina L. Ye. Movlennieva manipulyatsiia ta inshi vydy movlennievoho vplyvu: terminolohichne rozmezhuvannia poniat [Speech manipulation and other types of speech influence]. Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Serii: Filolohiia – **Scientific Bulletin of the International Humanitarian University. Series: Philology.** Odesa, Vydavnychiy dim «Helvetyka» Publ., 2014, issue 8, vol. 2, pp. 157-159.

3. Tarasov E. F. Rechevoe vozdeistviye: Metodolohiya y teoriya [Speech influence: Methodology and theory]. Optymyzatsiya rechevoho vozdeistviya [Optimization of Speech Impact]. Moscow, Nauka Publ., 1990, pp. 5-18.

4. Byikova O. N. Yazyikovoie manipulirovanie [Speech manipulation]. Teoreticheskie i prikladnyie aspektyi rechevogo obscheniya [Theoretical and applied aspects of speech communication]. Krasnoyarsk–Achinsk, 1999, issue 1 (8), pp. 99-103.

5. Vanderveken D. Success, Satisfaction and Truth in the Logic of Speech Acts and Formal Semantics. Oxford University Press, 1999. 540 p.

6. Skovorodnikov A. P. O neobhodimosti razgranicheniya ponyatiy « ritoricheskiy priem », « stilisticheskaya figura », « rechevaya taktika », « rechevoy zhanr » v praktike terminologicheskoy leksikografii [Approaches to necessity to differentiate such notions as « rhetoric device », « speech tactic », « speech genre » in terminology of lexicology practice]. Ritorika – Lingvistika: sbornik statey – Rhetoric – Linguistics: a collection of articles. Smolensk, SGPU Publ., 2004, pp. 5-11.

7. Yashenkova O.V. Osnovy teorii movnoi komunikatsii [The basis of speech communication theory]. Kyiv, Vydavnychiy tsentr « Akademiia » Publ., 2010. 312 p.

Snihur L. A., Senior Lecturer of the Department of Applied Linguistics, Education and Research Institute of Humanities of Admiral Makarov National University of Shipbuilding (Ukraine, Mykolaiv), larisa_alex@ukr.net

Linguistic manipulation as a part of political discourse

The article deals with the notions of linguistic manipulation and linguistic influence. The research reveals the difference between the notions, used to describe the process of manipulation: strategy, tactic, verbal means of linguistic manipulation. Linguistic manipulation in political discourse is revealed through the study of strategies of linguistic manipulation.

Keywords: *linguistic manipulation, linguistic influence, strategy of linguistic manipulation, tactic of linguistic manipulation.*

*Снигур Л. А., старший преподаватель кафедры прикладной лингвистики,
Учебно-научный гуманитарный институт Национального университета
кораблестроения имени адмирала Макарова (Украина, Николаев),
larisa_alex@ukr.net*

Речевая манипуляция как составляющая политического дискурса

В статье рассмотрено понятие речевой манипуляции, выделены два вида манипуляции по отношению к субъекту манипуляции; даны определения терминам, которые используются для описания манипулятивного процесса; приведена классификация и примеры стратегий реализации речевой манипуляции в политическом дискурсе.

Ключевые слова: *речевая манипуляция, речевое влияние, стратегия речевой манипуляции, тактика речевой манипуляции, речевые средства осуществления манипуляции.*